

17 januari 2010

Tweede zondag door het jaar, Dag van het Jodendom

Lezingen: Jes. 62,1-5; Ps. 96; 1 Kor. 12,4-11; Joh. 2,1-12 (C-jaar)

Inleiding

Jesaja 62,1-5

De eerste lezing komt uit een van de laatste hoofdstukken van het boek Jesaja, het deel dat aangeduid wordt als Trito-Jesaja (56-66). Deze auteur schrijft in de traditie van zijn voorgangers. Dat is allereerst de naamgever van het hele boek, Jesaja, die leefde in de achtste eeuw voor Christus en aan wie Jesaja 1-39 toegeschreven wordt. Op hem bouwt een tweede auteur (of auteurs?) voort, die we aanduiden als Deutero-Jesaja (Jes. 40-55). Trito-Jesaja neemt hun beider motieven op en interpreteert ze opnieuw, als antwoord op de omstandigheden na de Babylonische ballingschap. Jeruzalem is een puinhoop, het land ligt grotendeels braak. De profeet wil hoop schenken: aan verwoesting en woestenij komt een eind, dat belooft God.

Deze belofte is gebaseerd op het verbond tussen God en het volk Israël. Dit verbond houdt in dat er tussen de partijen een relatie bestaat die wederkerig en onverbreeklijk is. JHWH heeft weliswaar het initiatief genomen tot dit verbond, er kan pas echt sprake zijn van een verbond als het volk antwoordt en blijft antwoorden. Dan zal JHWH God van het volk zijn (Gen. 17,7; Ex. 6,7) en zij het volk van JHWH (Lev. 26,12). En dat laatste betekent: je houden aan de Thora, je inzetten voor gerechtigheid. Uit de Tenach weten we dat het volk en zijn leiders herhaaldelijk moeite hebben zich aan de verbondsafspraken te houden. Dan zien we profeten optreden, die hen in kritische bewoordingen oproepen het verbond met JHWH trouw te blijven. Daartoe gebruiken ze een scala aan beelden, tot de meest intiem-menselijke toe. De profeet Hosea beschrijft het verbond tussen JHWH en Israël bijvoorbeeld als de relatie tussen een zorgende ouder en zijn/haar kind (Hos. 11,1-4), de crisis tussen volk en God als een stukgelopen huwelijk (Hos. 2-3).

Het beeld van het verbond als huwelijk vinden we ook in de tekst van de eerste lezing van vandaag. Daarin is niet Israël, maar Sion/Jeruzalem de aangesprokene. In deze perikoop herneemt de schrijver motieven uit Jesaja 54, vooral uit Jesaja 54,1.4-8; ik kom daar zo op terug. Hij schildert de hoopvolle toekomst die Sion te wachten staat: de stad zal stralen door haar gerechtigheid en bevrijding (62,1), een schitterende kroon en koninklijk hoofdtooi zijn in JHWH's hand (62,3). Deze verzen omringen de beschrijving van Sions toekomstige faam: de volken zullen haar gerechtigheid zien, alle koningen haar heerlijkheid, ze zal genoemd worden met een nieuwe naam, door JHWH bepaald (62,3).

In 62,4a-b krijgen we dan de nieuwe namen voor stad en land te horen: 'Verlatene wordt 'Mijn verlangen', 'Eenzame' wordt 'Mijn bruid'. Cruciaal in deze beeldspraak is dat de bruid geen prille jonge vrouw is, maar een in de steek gelaten rijpere vrouw. Net als in Jes. 54,1, de tekst die als basis gediend heeft voor de onze, krijgt de versmade vrouw weer toekomst. Het vroegere verbond wordt niet vervangen, maar hernomen, bevestigd, het krijgt nieuwe glans. De relatie is weer als in het begin. Het is alsof een jongeman met een meisje trouwt (v. 5). 'Zoals een jongeman een meisje tot vrouw neemt, zo zullen jouw zonen (Hebreeuws: *banaich*) jou ten huwelijk nemen,' lezen we in de Masoretentekst. De woorden 'jouw zonen' doen in deze context wat merkwaardig aan. Om deze reden verkiest een aantal vertalers, onder wie Buber/Rosenzweig en de samenstellers van het Romeins missaal, een

andere lezing: ‘zo zal je bouwer’ (Hebreeuws: *bonaich*) je ten huwelijk nemen.’ Zij baseren zich daarbij op parallellen in Jesaja 54,5 (‘want je maker neemt je tot vrouw’) en Psalm 147,2 (‘de maker van Jeruzalem, dat is JHWH’).

Johannes 2,1-11

Ook in de evangelietekst van vandaag is sprake van een huwelijk. Wat vorm betreft is het verhaal over de bruiloft in Kana een klassiek wonderverhaal: eerst wordt de noodsituatie beschreven (Joh. 2,2-3), vervolgens de redding (2,4-8), tenslotte de reactie van de betrokkenen (2,10). Aan het eigenlijke verhaal gaat nog een introductie vooraf (2,1), waarin de evangelist plaats, tijd en hoofdpersonen noemt. De perikoop wordt afgesloten met een conclusie (2,11).

Een aantal elementen in het verhaal roept vragen op. Allereerst begint de introductie (Joh. 2,1) met de woorden ‘op de derde dag’. Dit is een verwijzing naar eerdere gebeurtenissen. Onze perikoop maakt deel uit van een serie van vijf scènes (1,19-2,11) die gaan over de eerste getuigenissen over en leerlingen van Jezus. De gebeurtenissen in Kana vormen de slotakte. De tijdsaanduiding ‘op de derde dag’ is echter meer dan een scharnierstuk. Ze heeft ook theologische betekenis. In deze woorden weerklinkt Exodus 19, de verbondssluiting op de berg Sinai, waar God zich op de derde dag openbaart (19,16). Voor we goed en wel in Kana zijn, laat de evangelist ons al weten dat God zich in wat komen gaat zal laten zien. Allereerst aan de leerlingen die Jezus in Johannes 1,40-51 geroepen heeft. Jezus’ belofte aan Natanaël dat hij ‘nog grotere dingen zal zien’ (1,50) wordt in Kana bewaarheid. De leerlingen zijn getuigen van het wonder van de wijn, het eerste teken van Jezus’ heerlijkheid, opdat zij (blijvend) in hem geloven (2,11).

De beschrijving van de bruiloft zelf is schetsmatig. De bruid wordt niet eens genoemd, de bruidegom heeft slechts een bijrol (Joh. 2,9-10), zijn identiteit blijft onhelder. De bruiloft staat hier, net als in Jesaja 62, voor het verbond tussen God en Zijn volk. De evangelist treedt wel in details over de omvang van het wonder: er staan zes waterkruiken, met een inhoud van 80 of 120 liter elk, bestemd voor de joodse reinigingsrituelen (2,6). Op last van Jezus worden de kruiken gevuld met water (2,7) en als de ceremoniemeester komt en van het reinigingswater schept, is het geworden tot een overvloed (op zijn minst zo’n 500 liter!) aan uitstekende wijn (2,9). Overvloed aan wijn komt in de Tenach voor in teksten als Jesaja 25,6, Joël 4,18 en Amos 9,13-14, die verwijzen naar de tijd waarin God koning zal zijn op aarde. Over reiniging wordt gesproken in Exodus 19,10.14-15, het verbond op de Sinai. De bruiloft te Kana is de plaats waar de leerlingen getuigen zijn van de bevestiging van het verbond, de openbaring dat Gods rijk in Jezus aanwezig is. Een openbaring die zonder het eerste, telkens hernieuwde verbond (zie de eerste lezing) ondenkbaar en onhoudbaar is.

Preekvoorbeeld

Toen de minister van sociale zaken, Marga Klompé, de wetgeving afrondde voor de sociale werkplaatsen, noemde ze deze plekken de parel op de kroon van de sociale zekerheid. In onze maatschappij zou niet alleen recht worden gedaan aan allen die van harte op de arbeidsmarkt werden ontvangen, maar ook aan hen die door handicap uitgesloten leken van arbeid. De sociale werkplaats was de plek waar solidariteit en gerechtigheid hand in hand zouden gaan.

Maar het zou nog veertig jaar duren voordat we gingen spreken over ‘mensen met mogelijkheden’ i.p.v. mensen met een handicap.

Gerechtigheid, dat is de kroon waaraan Jeruzalem gekend en herkend wordt onder de volken. Dat houdt de profeet Jesaja zijn landgenoten en medegelovigen voor, in de ballingschap en bij hun terugkomst in het verwoeste land. Een grote groep berooide gelukszoekers die terugkeerden, die hun zekerheden loslieten om de droom van het verleden weer waar te maken op de plek waar de droom was ontstaan. Een stad van vrede, een land van gerechtigheid, een samenleving die zich verbonden wist met als omheining de Thora. En dit alles in diepe verbondenheid met God die hen had weggeroepen. Ja, zij voelden zich de ‘Verlatene’, maar zelfs dat wees op de innige verbondsrelatie tussen God en zijn volk.

Maar het was hard werken en ze ondervonden veel teleurstellingen, die eerste nieuwe bouwers. Het was bijna vechten tegen de bierkaai van onverschilligheid van hun landgenoten, tegen de aanvallen van de nieuwste bewoners die hun idealen niet deelden, tegen het harde en arme leven op een plek die zou moeten schitteren. En zo werd het een oefenplaats voor echte gerechtigheid. Dat is niet: iedereen hetzelfde. Bijbelse gerechtigheid wil zeggen: hoe kom jij tot je recht met je mogelijkheden en met je handicaps, hoe doe jij recht aan de verdrietige, aan de verlatene? Dat is hard werken, dat is telkens attent zijn op, dat is durven ontvangen. Je hoeft je niet te bewijzen, neem de veiligheid maar aan. De profeet brengt dat in verschillende woorden onder de aandacht: met God ben je verbonden en hij laat je niet los. Gehuwde, Mijn Welbehagen... dat zijn de koosnamen die God gebruikt voor hen die zich met hem verbonden weten.

Gerechtigheid, dat is hard werken, nog steeds zowel in ons land als daarbuiten. In het Midden-Oostenconflict zien we vaak door de bomen het bos niet meer. Er is zoveel dat meespeelt, er is geen enkel gezin zonder slachtoffers en er is ontzettend veel ongerechtigheid. Een joodse leraar zei eens bij wijze van grap: Als het in Jeruzalem vrede is, is er ook vrede in de rest van de wereld. Het maakt pijnlijk duidelijk hoe veel moeite echte gerechtigheid kost, hoezeer opnieuw Jeruzalem een oefenplaats is voor Joden en Palestijnen daar ter plekke, maar ook voor ons op afstand. Jeruzalem, de plek waar Jezus geleden heeft en verzezen is, is ook voor ons een thema in de dialoog met joden en het Jodendom. Het is toch onze gezamenlijke plaats van gerechtigheid en solidariteit? Het maakt ons voorzichtig in onze oordelen. Hard werken, dat was het ook voor de bedienden in ons evangelieverhaal. Jezus had gemakkelijk praten: ‘Doe die kruiken maar vol...’ En omdat zij zijn moeder vertrouwden, deden zij dat. Er wordt ons niet verteld waar al dat water, 600 liter, vandaan kwam. Hoeveel de bedienden moesten lopen, waar de bron of de cistern was, en hoe groot de kruiken waren waarin zij dat water vervoerden. Het lijkt vanzelfsprekend, maar voor een echt wonder is het onontbeerlijk. De vele vrijwilligers in onze kerken, de talloze mantelzorgers, de vredesactivisten in alle kampen... het lijkt vanzelfsprekend, maar het is hard werken en onontbeerlijk voor de wonderen die geschieden. Mensen die handelen in vertrouwen, die dienstbaar willen zijn en vaak anoniem volhouden. ‘Doe de kruiken maar vol...’ zegt Jezus tegen hen, en tegen ons. Niet om ijver en prestaties te bevorderen, want dan wordt het een wedstrijd waar God niet in gelooft. Doe maar wat je moet doen, wat je in vol vertrouwen samen kunt doen. Uiteindelijk is het een ander die de gerechtigheid en de solidariteit tot een

succes maakt. Soms is het de derde dag, de dag van het verbond, de dag van Pasen, waarop net als op de vijftigste dag, de Geest waait en het gewone heel bijzonder wordt. Waar hemel en aarde elkaar even raken en het verbond tussen de Eeuwige en zijn volk oplicht. Weet dat je daar bij hoort.

Tineke de Lange, *inleiding*
Leo Geurts, *preekvoorbeeld*

Deze exegetische inleiding en preek zijn verschenen in het januari/februarinumnummer 2010 van het *Tijdschrift voor Verkondiging*.

Voor een proefnummer of een abonnement kunt u zich wenden tot:

Zusters Clarissen

Waterstraat 141

6541 TE Nijmegen

ter attentie van zr. Marianne van Haastrecht

024-3782904

mariannevanhaastrecht@hetnet.nl